

Asia: VN/24963/2022

Rikosprosessin sujuvoittamista arvioineen työryhmän muistio

1. Esitutkintaprosessia koskevat kehittämisehdotukset

Viranomaisharkinta rikosilmoituksen kirjaamisessa

Oikeusministeriö on varannut kärjäoikeudelle mahdollisuuden antaa lausunto rikosprosessin sujuvoittamista arvioineen työryhmän muistiosta.

Kärjäoikeus kiittää mahdollisuudesta ja esittää lausuntonaan seuraavaa:

Työryhmä on tehnyt kattavan työn käymällä läpi koko rikosprosessiketjun aina rikosilmoituksen tekemisestä Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisumenettelyyn saakka. Tähän liittyen työryhmä on tehnyt suuren määrän, sinänsä hyvin kannatettavia uudistusehdotuksia, joihin suurimpaan osaan on hyvin helppo yhtyä tai ainakin niiden jatkoselvittämistä on pidettävä kannatettavana. Kärjäoikeus ottaa lausunnossaan kokoavasti kantaa esitettyyn.

1. Sähköinen menettely

Suomi on maa, jossa enemmistöllä väestöstä on käytettävissään älypuhelin, nettiyhteys ja kyky sekä taito asioida sähköisesti. Suurimmalla osalla väestöstä on myös sähköpostiosoite.

Edellä mainittu huomioon ottaen kärjäoikeus ei näe kohtuuttomaksi vaatimukseksi velvollisuutta tehdä rikosilmoitus sähköisesti hyödyntäen sähköistä asiointiportaalia samoin kuin velvollisuutta ilmoittaa viranomaisille sähköpostiosoite, johon voidaan toimittaa sähköisesti tiedoksi esim. kutsu kärjäoikeuden istuntoon.

Luonnollisesti henkilöillä, jotka eivät kykene sähköiseen asiointiin, tulee olla mahdollisuus asioida henkilökohtaisesti esim. poliisiasemalla tekemässä rikosilmoitus. Poliisiasemalla tulee myös olla riittävät resurssit tarvittavan viranomaisavun antamiseen. Kuitenkin kokonaisuudessa veloitteen asioida sähköisesti voidaan katsoa säästävän huomattavasti yhteiskunnan resursseja.

2. Rikosprosessin väärinkäyttö

Rikosilmoitusten teko siviilioikeudellisen riidan (esim, kiinteistönkauppa) toisen osapuolen painostamiseksi ei tule olla mahdollista. Aiheettomat rikosilmoitukset tulee näin ollen kyetä karsimaan pois.

Sama koskee tuomioistuinprosessin viivyttämistä esimerkiksi pakoilemalla tiedoksiantoa.

3. Oikeudenkäyntimenettelyn keventäminen

Tavoite rikoksen laadun ja vakavuuden mukaan porrastetuista menettelyistä on kannatettava.

Kirjallisen menettelyn käyttöä ja pikaoikeudenkäyntejä tulee lisätä.

Pikaoikeudenkäyntejä varten maahan tulee luoda päivystävien tuomareiden järjestelmä, jossa päivystävä tuomari on toimivaltainen etäyhteydellä käsittelemään missä päin maata tahansa vireillä olevaan rikosasian, joka on tarkoituksenmukaista käsitellä pikaisesti esimerkiksi vastaajan vaikean tavoitettavuuden vuoksi.

Rikosoikeudenkäynnissä tuomion perustelut tulee voida julistaa pelkästään suullisesti tarkoittaen sitä, että mikäli asiaan ei ilmoiteta tyytymättömyyttä, tuomarin ei erikseen tarvitse kirjoittaa kirjallisia perusteluita. Mahdollista ylimääräistä muutoksenhakua varten julistaminen tulee tallentaa ja tallennetta tulee säilyttää laissa säädetty varoaika.

Sovittelun lisääminen rikosasioissa on kannatettavaa. Tähän liittyen myös tuomioistuimissa olevan osaamisen hyödyntäminen eli tuomioistuimissa tapahtuva rikosasioiden sovittelu on selvittämisen arvoinen ajatus.

Tunnustus rikosasioissa on erittäin merkittävä seikka resurssien säästön kannalta. Tästä syystä syyteneuvottelun käytön lisääminen ja soveltamisalan laajentaminen on kannatettavaa.

Esitutinnan aloittamista edeltävät toimenpiteet

Käräjäoikeus kannattaa sitä, että esitutinnan toimittamatta jättämistä, esitutinnan rajoittamista ja keskeyttämistä samoin kuin sakkomenettelylain mukaista suppeaa esitutkintaa koskevia säännöksiä kehitetään vastaamaan paremmin tutkittavan asian laatua, vakavuutta ja tutkinnasta aiheutuvia kustannuksia.

Esitutinnan aloittamisen tulisi perustua viranomaisharkintaan siitä, että asiassa on syytä epäillä rikosta. Toisaalta tieto esitutinnan keskeyttämisestä pitäisi tulla nopeasti niissäkin tilanteissa, joissa on syytä epäillä rikosta, mutta joissa epäilty teko ei ole selvitettävissä esimerkiksi sen vuoksi, että epäilty tekijä ei ole tiedossa tai että epäillyn teon selvittämiseksi ei ole saatavissa esimerkiksi valvontakameranauhoja.

Näin ollen sähköisen rikosilmoitusjärjestelmän pitäisi olla ehdotetusti sellainen, että se ohjaa kansalaista antamaan kansalaisen epäilemän rikoksen selvittämiseksi tarvittavat tiedot ja antaa heti sähköisesti fraasiperustein ilmoituksen esitutinnan toimittamatta jättämisestä tai sen keskeyttämisestä sen vuoksi, että epäilyn rikoksen tueksi ei ole saatavissa selvitystä.

Esitutkintatoimenpiteiden suhteuttaminen

Käräjäoikeuden näkemyksen mukaan esitutkintalaissa pitäisi olla lista epäiltyjen tekojen vakavuuden mukaisesta tutkintajärjestyksestä (esim. rangaistusasteikon mukaan), mikä tukisi viranomaisharkintaa ja yhdenmukaista menettelyä esimerkiksi sen suhteen, missä epäillyissä teoissa alustavat selvittelyt ovat tarpeellisimpia ja mitkä toisaalta ovat sellaisia epäiltyjä rikoksia, joissa tutkinta voidaan keskeyttää. Laissa pitäisi olla myös lista rikosasian sovitteluun soveltuvista rikosasioista, joissa poliisin ei tarvitsisi ehdotetusti toimittaa esitutkintaa, vaan asia lähetettäisiin suoraan sovittelutoimistolle. Tuomioistuintenkin osalta lukuisten asiaryhmien käsittely on säädetty kiireelliseksi siitä huolimatta, että kaikki asiat on käsiteltävä.

Esitutinnan muotomääräykset

Kyseisen rikosasian vakavuuslistan mukaan säädettäisiin myös velvollisuus hankkia epäillylle avustaja/puolustaja esitutkintaan. Esitutkinnassa kuultavien kuulustelut tulisi sekä kuvata että nauhoittaa ja epäillylle sekä tämän avustajalle tulisi säätää velvollisuus antaa loppulausunto asiassa. Loppulausunnossa pyydettäisiin myös vastausta syyttäjän esittämiin täsmäkysymyksiin ja epäilty voisi toisaalta esittää pyynnön mahdollisesta lisätutkinnasta. Tämän jälkeen olisi myös hyvä pohja todistajan kuulemiselle pääkäsittelyn ulkopuolella ennen oikeudenkäyntiä samoin kuin kyseisen kuulemisen kuvaamiselle ja tallentamiselle.

Asianosaisten kuulustelujen kuvaamisesta olisi hyötyä esimerkiksi tilanteissa, joissa asianosainen menehtyy tai hän ei ole muusta syystä enää tavoitettavissa. Se helpottaa myös erilaisten painostus--ym. väitteiden samoin kuin kertomuksesta poikkeamistilanteiden selvittelyä käräjäoikeudessa.

Epäilty, asianomistaja tai todistaja tulisi olla esitetyin tavoin mahdollista kuulla sähköisesti hyödyntäen vahvaa tunnistautumista. Myös tieto esitutkintalaissa säädetyistä ilmoituksista tulisi olla mahdollista toimittaa asianomistajalle sähköisesti.

Kannatettava on myös ehdotus siitä, että sakkomenettelylain alaan kuuluvissa asioissa poliisi laatisi esitutkintakertomuksen poliisiautossa ja toimittaisi sen suoraan syyttäjälle. Samoin ehdotus siitä, että syyteneuvottelu linkitettäisiin yhdessä syyttäjän kanssa sopivaan esitutkinnan vaiheeseen.

Järkevä on myös ehdotus siitä, että ulosotto panisi määrätyn menettämisseuraamuksen täytäntöön.

Esitutkinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen

-

Esitutkinnan keskeyttäminen

-

Esitutkinnan rajoittaminen

-

Perusteluvellisuus, valtakunnalliset fraasimallit esitutkintaviranomaisten ratkaisuisa

-

Oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittaminen kuultavalle

-

Menettämisseuraamusten täytäntöönpanotehtävien jaon arviointi

-

2. Kevennettyjä rikosasioiden menettelyjä koskevat kehittämissuositukset

Sakkomenettelyn kokonaisuudistus ja muut sitä koskevat ehdotukset

Käräjäoikeus kannattaa sakkomenettelyn esitettyä yksinkertaistamista samoin kuin ehdotusta menettelyn edellytyksenä olevan enimmäisrangaistuksen korottamisesta. Kannatettava on niin ikään ehdotus oheismenettämisseuraamuksen korottamisesta 5.000 euroon samoin kuin ehdotus päihdetutkimuskustannusten korvausvelvollisuudesta määräämisestä sakkomenettelyn yhteydessä. Myös käräjäoikeudessa sakkomenettely on koettu hankalaksi ja vaikeaselkoiseksi.

Suppea esitutkinta

-

Epäilyn paikallapysymisvelvollisuus haasteen tiedoksiantoa varten, syyttjähaasteet ja pikaoikeudenkäynnit

-

Rikosasioiden nopeutettu käsittely (Ruotsin malli)

-

3. Rikosasioiden sovittelua koskevat kehittämisehdotukset

Sovittelumahdollisuuden tunnistaminen, esitutinnan toimittaminen ja asianosaisten suostumukset

-

Rikosasioiden sovittelu tuomioistuimessa

-

4. Syyteneuvottelua koskevat kehittämisehdotukset

Käyttö, soveltamisala ja ajoitus

-

Seuraamusharkinta ja rikosasiaan liittyvät vaatimukset sekä asianomistajan rooli ja suostumus menettelyyn

-

5. Hallinnollisia seuraamuksia koskevat kehittämisehdotukset

Rangaistusluonteisten hallinnollisten seuraamusten tehokas hyödyntäminen ja uudet mahdollisuudet

-

6. Rikosprosessia tuomioistuimissa koskevat kehittämisehdotukset

Automatisoitu muistutusjärjestelmä pääkäsittelyjen peruuntumisen ehkäisemiseksi

Käräjäoikeus on edellä katsonut, että kansalaisille tulisi säätää velvollisuus ilmoittaa viranomaisille sähköinen asiointiosoite (sähköpostiosoite), jota tulisi lukea ja johon voitaisiin lähettää sitovalla tavalla esimerkiksi rikosasian haaste. Laissa tulisi määrittää Tanskan lainsäädännön tapaan ne poikkeukset, jolloin kyseistä velvollisuutta ei olisi.

Joka tapauksessa rikosasian haaste tulisi olla mahdollista antaa ehdotetuvin tavoin tiedoksi puhelimitse, jolloin henkilökohtainen tiedoksianto olisi poikkeus pääsäännöstä.

Myös sijaistiedoksianto asiamiehelle/puolustajalle tulisi olla mahdollinen tilanteissa, joissa pakoilevaa vastaajaa ei tavoiteta.

Merkittävin rikosasioiden käräjäoikeuskäsittelyä hidastava seikka on asiassa kuultavien henkilöiden, erityisesti vastaajien, jääminen pois pääkäsittelystä. Kaikki tätä ongelmaa helpottavat keinot ovat kannatettavia.

Ehdotus automaattisesta muistutusjärjestelmästä rikosasian asianosaisille on kannatettava yhtenä keinona, vaikkakaan se ei kaikilta osin poista ongelmaa.

Estettä ilmoittamatta käräjäoikeuden pääkäsittelystä poisjääneen todistelutarkoituksessa kuultavaksi nimetyn asianosaisen/todistajan kiinnipitoaika pitäisi olla niin pitkä, että se mahdollistaa uuden pääkäsittelyn toimittamisen, jonka vuoksi säädetty viiden vuorokauden kiinnipitoaika tulisi pidentää työryhmän harkitsemaan seitsemään vuorokauteen.

Käräjäoikeus kannattaa niin ikään ROL:n mukaiseen poissaolokäsittelyyn ja kirjalliseen menettelyyn ehdotettuja muutoksia ja esittää harkittavaksi, tulisiko menettelyn rajana olevien enimmäisrangaistusten olla vielä esitettyäkin korkeampia siinä tapauksessa, että epäillyllä on avustaja.

Käräjäoikeus kannattaa niin ikään sitä, että valinta yhden jäsenen kokoonpanon ja useamman jäsenen kokoonpanon välillä pitäisi perustua asian laatuun. Toisaalta kriteerien pitää olla niin selkeät, ettei työpanosta kulu tarpeettoman paljon kokoonpanon valintaa koskevaan päätöksentekoon. Laajempien kokoonpanojen käytölle pitää myös osoittaa riittävät resurssit siinä tapauksessa, että lautamiesjärjestelmästä luovutaan.

Luvussa 15.1 esitettyihin rikosasian valmistelua tehostaviin keinoihin (prekluusio, todistelun ilmoittaminen, vastaajan käsityksen ja todistelun ilmoittaminen, oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuus) käräjäoikeus suhtautuu jonkinasteisella varauksella. Mainituilla toimilla ei ainakaan käräjäoikeustasolla olisi juurikaan saavutettavissa tehokkuuden lisääntymistä muissa kuin kaikkein laajimmissa ja vaativimmissa asioissa. Työryhmän muistiossakin mainituin tavoin keinot edellyttävät ainakin tarkempaa selvitystä liittyen mm. oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja avustajan lojaliteettiin päämiestä kohtaan.

Oikeudenkäynnin tiedoksiantosäätely - puhelintiedoksiannon käyttöalan laajentaminen haasteen tiedoksiannossa, sähköinen tiedoksiantomenettely

-

Lykkäyssäännöstö ja noudon kiinnioloaika

-

Poissaolokäsittelyjen soveltamisala

-

Kirjallisen menettelyn käyttöala, soveltaminen ja yhdenmukaisuus

-

Perusteluvelvollisuus ja valtakunnalliset fraasimallit tuomioistuinten ratkaisuihin

-

7. Rikosasioiden valmistelua koskevat kehittämisehdotukset

Preklusio ja siihen rinnastuvat keinot

-

Todistelun ilmoittaminen sanktion ohella

-

Rikosasian vastaajan käsitys syytteen teonkuvauksesta ja todistelusta

-

Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuus

-

Pääkäsittelyn ulkopuolella ennakollisesti tapahtuva todistajan tai asianosaisen kuuleminen

-

8. Käräjäoikeuksien kokoonpanoja koskevat kehittämisehdotukset

Yhden tuomarin kokoonpanon päätösvallan laajentaminen

-

Lautamiesjärjestelmän tarpeellisuus

-

9. Kehittämisehdotukset korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja koskevista menettelyistä

Ennakkopäätöskysymysmenettely

Käräjäoikeus kannattaa ehdotusta ennakkopäätöskysymysmenettelystä. Ehdotus ns. hyppyvalituksesta on niin ikään kannatettava.

Ns. hyppyvalituslupamenettely

-

10. Digitalisaatiota ja sähköisiä menetelmiä koskevat kehittämissuositukset

Syyttäjälle ja esitutkintaviranomaiselle yhteinen sähköinen työskentelyalusta

RikosAipassa tulisi ehdottomasti olla työryhmän ehdottamat toiminnallisuudet, jotka ennaltaehkäisevät tuomitsemistoiminnassa tapahtuvia inhimillisiä virheitä. Aipassa tulisi myös olla työryhmän ehdottama yhteys eri viranomaisten rekistereihin, joista tieto periytyisi Aipaan.

Sähköinen asiointi esitutkinnassa: sähköinen vahvistus rikosilmoituksesta asianomistajalle, esitutkintapäätös asianosaisille myös sähköisesti ja asianosaisen kuuleminen esitutkinnassa sähköisesti

-

Kuulustelun tallentaminen ja äänitallenteiden käytön lisääminen

-

Rikosprosessiketjun viranomaisten järjestelmien tarkastelu ja kehittäminen

-

11. Ehdotusten vaikutukset

Lausunnonantajien mahdolliset huomiot ehdotusten taloudellisista tai muista huomioon otettavista vaikutuksista organisaation toimintaan

-

12. Muut huomiot

Muita huomioita työryhmän ehdotuksista

-

Vistilä Tomi
Keski-Suomen käräjäoikeus